

Ks. prof. dr hab. Leszek Szewczyk
Wydział Teologiczny
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Recenzja rozprawy doktorskiej o. mgr. lic. Jarosława Włodarczyka, *Głoszenie słowa Bożego w Sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej po Soborze Watykańskim II. Studium historyczno-homiletyczne*, Kraków 2021, ss. 393.

Rozprawa napisana pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Henryka Sławińskiego.

Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii, wydane przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, opisując sanktuarium zaznacza, że jest ono „miejscem, w którym stale głosi się orędzie życia: «Ewangelię Bożą» (Mk 1,14; Rz 1,1) lub «Ewangelię Jezusa Chrystusa» (Mk 1,1), czyli Dobrą Nowinę, która pochodzi od Boga, a jej treścią jest Jezus Chrystus. [...] Wiernym, którzy przybywają do sanktuarium, trzeba w sposób bezpośredni lub pośredni przedstawiać podstawowe elementy przesłania ewangelicznego: Kazanie na Górze, radosną nowinę o dobroci i ojcostwie Boga, Jego miłościwą Opatrzność, przykazanie miłości, zbawcze znaczenie krzyża, transcendentne przeznaczenie życia ludzkiego. Wiele sanktuariów jest rzeczywiście miejscem głoszenia Ewangelii. W najprzeróżniejszych formach orędzie Chrystusa przekazuje się wiernym jako konieczność nawrócenia, zachętę do naśladowania Chrystusa, do wytrwałości, wezwanie do sprawiedliwości, słowo pociechy i pokoju” (DPL 274).

Sanktuaria, które są darem Boga dla Kościoła i całej ludzkości, służą poszczególnym ludziom, przypominając o istnieniu rzeczywistości duchowej i przyczyniając się do głębszego uświęcenia wiernych. Są także miejscem ewangelizacji, w których dokonuje się głoszenie słowa, posługa sakramentalna i przewodzenie wiernym. Gorliwe głoszenie słowa Bożego w sanktuariach ma pierwszorzędne znaczenie w dziele zapewniania obfitszych środków zbawienia dla wierzących.

Treść *Dyrektorium homiletycznego* zachęca do poszukiwań duszpasterskich oraz naukowych, zwłaszcza z zakresu teologii homiletycznej. Poszukiwań tych domaga się również aktualny stan przepowiadania słowa Bożego. Z uznaniem należy więc przyjąć kolejną już inicjatywę, podjętą przez zespół Katedry Komunikacji Religijnej Wydział Teologiczny UPJP, mającą na celu ocenę teorii i praktyki głoszenia słowa Bożego w Polsce. Z satysfakcją należy uznać, że owocem tych inicjatyw jest napisana pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Henryka Sławińskiego rozprawa doktorska o. mgr. lic. Jarosława Włodarczyka.

I. OPIS ROZPRAWY

Recenzowane opracowanie liczy 393 strony. Składa się na nie: spis treści, wykaz skrótów, wstęp, siedem rozdziałów, zakończenie i bibliografia. W sprawnie zredagowanym wstępie znajdują się wszystkie niezbędne elementy: uzasadnienie wyboru tematu, aktualny stan badań nad podejmowanym zagadnieniem, postawienie problemu, cel pracy, wykorzystywane źródła, zastosowane w opracowaniu metody badawcze oraz zasygnalizowany podział zgromadzonego materiału na kolejne rozdziały.

W pierwszym z siedmiu znajdujących się w rozprawie rozdziałów Autor wskazał na znaczenie sanktuariów w życiu Kościoła, a następnie scharakteryzował sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej z jego czterowiekową historią. W drugim rozdziale Autor zaprezentował trzy główne grupy okoliczności, podczas których głoszone jest słowo Boże w kalwaryjskim sanktuarium: główne uroczystości odpustowe, pozostałe uroczystości i święta oraz obchody w ciągu roku. W kolejnym rozdziale omówiono główne treści przepowiadania kaznodziejskiego w Kalwarii. Autor przedstawił te treści w sześciu zasadniczych grupach: zagadnienia trynitarne, eklezjologiczne, maryjne, wątki społeczne, zagadnienia dotyczące kalwaryjskiego sanktuarium oraz w grupie nazwanej „inne zagadnienia” (s. 188). Czwarty rozdział zawiera omówienie form i sposobów głoszenia słowa Bożego w Kalwarii. Wśród form wymieniono homilie, kazania, powitania pielgrzymów i rozważania głoszone przy stacjach Drózek. Natomiast wśród sposobów głoszenia wyszczególniono: rekolekcje i dni skupienia, misje ludowe oraz innego rodzaju cykle kazań. Piąty rozdział Autor poświęcił głosicielom słowa Bożego, którzy podejmują posługę kaznodziejską w sanktuarium kalwaryjskim, wymieniając wśród nich papieży, biskupów, prezbiterów, diakonów i osoby świeckie. W szósty rozdziale zaprezentowano odbiorców słowa Bożego głoszonego w Kalwarii, wyszczególniając wśród nich kalwaryjskich pielgrzymów, osoby odpowiadające w sanktuarium swoje rekolekcje i dni skupienia oraz wiernych mieszkających w niedalekiej odległości od sanktuarium, a systematycznie uczestniczących w sprawowanych tam formach kultu. W ostatnim, siódmym rozdziale dokonano oceny posoborowej posługi przepowiadania słowa Bożego w kalwaryjskim sanktuarium, wskazano jej walory i mankamenty oraz podjęto próbę sformułowania postulatów. W syntetycznym zakończeniu podsumowano wyniki prowadzonych badań oraz wskazano kierunki dalszych poszukiwań badawczych związanych z działalnością duszpasterską w analizowanym sanktuarium. Opracowanie wieńczy spis bibliografii z tradycyjnie wydzielonymi grupami: źródła, literatura przedmiotu i literatura pomocnicza.

II. WARTOŚĆ MERYTORYCZNA PRACY

Podjęty w recenzowanej rozprawie problem badawczy jest oryginalny, gdyż brak na gruncie polskim jego całościowego, naukowego opracowania. Nie ulega też wątpliwości jego szczególna aktualność. O. Włodarczyk precyzyjnie określa cel opracowania, jest nim „stworzenie możliwie całościowego opisu kaznodziejstwa w sanktuarium w Kalwarii od zakończenia Soboru Watykańskiego II (1965) do roku 2020” (s. 10). A podjęty problem

badawczy zamyka w pytaniu: „Jakie wyjątkowe cechy głoszeniu słowa Bożego nadaje sanktuarium w Kalwarii?” (s. 10).

Pod względem merytorycznym opracowanie nie budzi istotnych zastrzeżeń. Zastosowane w rozprawie metody okazały się skuteczne. Konsekwentnie też były realizowane w całości dysertacji, dowodząc metodologicznej precyzji Doktoranta. Analiza bardzo bogatego materiału źródłowego, dokonywana jest w sposób precyzyjny, szczegółowy i krytyczny. Ojciec mgr lic. Jarosław Włodarczyk solidnie udokumentował wypowiedziane przez siebie stwierdzenia. Cytaty pochodzące z analizowanych dokumentów nie pełnią wyłącznie funkcji ornamentacyjnej, lecz stanowią doskonały i merytoryczny komentarz do uzasadnionych poglądów Autora na temat znaczenia i jakości posługi przepowiadania słowa Bożego sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej. Przeanalizowany materiał źródłowy okazał się wystarczający do sformułowania wniosków dotyczących omawianego przez Autora problemu. Rozprawa z merytorycznego punktu widzenia posiada wiele zalet, można również dostrzec pewne braki dotyczące tak jej strony merytorycznej jak i formalnej.

O. mgr lic. Jarosław Włodarczyk posłużył się „metodą naukową działania Kościoła (paradygmat analizy prakseologicznej działalności zbawczej Kościoła)” (s. 10). Autor ogranicza się jedynie do wymienienia nazwy wykorzystanej w rozprawie metody badawczej. Jest to bardzo często stosowany zabieg w tego typu dysertacjach. Stąd sugestia recenzenta, żeby nie tylko ograniczyć się do używania tej, dość hermetycznej, terminologii ale po prostu opisać i uzasadnić obrany sposób metodologicznego postępowania w danym przypadku.

Pewną wątpliwość może również budzić sposób wykorzystania metody badawczej. Na schemat sylogizmu praktycznego składają się trzy elementy merytoryczne: normatywny, empiryczny i praktyczny. Nazywa je, zgodnie z powszechnie stosowaną terminologią etapem eklezjologicznym, kairologicznym i prakseologicznym. Zdaniem Ryszarda Kamińskiego wszystkie trzy etapy postępowania badawczego zachowują wewnętrzną jedność. Wyraża się ona w tym, że analiza teraźniejszej sytuacji Kościoła zakłada wcześniej ukształtowaną refleksję nad jego istotą, zasady zaś i dyrektywy działania są wnioskami wynikającymi z dwóch poprzednich etapów badawczych jako swoich przesłanek. Według R. Kamińskiego celem pierwszego etapu postępowania badawczego jest wypracowanie na podstawie analizy źródeł biblijnych i dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła gruntownych podstaw różnych form działalności zbawczej Kościoła (R. Kamiński, *Metody teologii pastoralnej*, [w:] *Teologia pastoralna*, t. 1, red. R. Kamiński, Lublin 2000, s. 24-26). Wątpliwość dotycząca wykorzystanej metody badawczej w analizowanym opracowaniu dotyczy występowania w nim elementu normatywnego (eklezjologicznego). Wypływa stąd pytanie: które partie rozprawy (rozdziały, podrozdziały) Autor uznaje za element normatywny?

Autor recenzowanego opracowania wykorzystał bardzo obszerny materiał źródłowy. Tekstami źródłowymi są kroniki klasztoru kalwaryjskiego, księgi tematyki kazań, a także zachowane teksty kazań i homilii (s. 10). Analiza materiału źródłowego, dokonywana jest w sposób precyzyjny, szczegółowy i krytyczny. Przeanalizowany materiał źródłowy okazał się wystarczający do sformułowania wniosków dotyczących omawianego przez Autora problemu.

O. Włodarczyk przyznaje, że chociaż księgi prowadzone na ogół systematycznie, zawierają jednak pewne braki i nie zawsze zabiegano o gromadzenie w archiwum klasztoru tekstów kazań i homilii wygłoszonych przez zaproszonych gości. Było to możliwe poprzez otrzymanie tekstu od kaznodziejów lub sporządzenie zapisu na podstawie nagrania (s. 93, przypis 265). Tak więc, z konieczności, analiza przepowiadania słowa Bożego w sanktuarium kalwaryjskim dokonana jest na podstawie planów i tematów poszczególnych jednostek kaznodziejskich. Autor rozprawy z ubolewaniem wskazuje, że „nie jest możliwe zbadanie, na ile kaznodzieje realizowali opracowane plany, ponieważ utrwalenia na piśmie, w postaci publikacji czy chociażby wpisów do kroniki, doczekały się nieliczne homilie i kazania. Uwieczniano najczęściej te, które były głoszone przez szczególnych gości: papieży, kardynałów, biskupów czy wybitnych kapłanów. Tymczasem im najczęściej pozostawia się dowolność w doborze tematu” (s. 197). Tak więc pełna ocena merytoryczna analizowanych homilii i kazań jest utrudniona z dwóch powodów: po pierwsze, zapisane w kronikach tematy są w większości jakby dyspozycją kaznodziei; po drugie trudno wnioskować, jak dyspozycja ta została wykorzystana w praktycznej realizacji.

Z podobnym problemem spotkał się piszący niniejszą recenzję, analizując stan kaznodziejstwa na terenie diecezji, a od 1992 archidiecezji, katowickiej. Od I niedzieli adwentu 1935 r. każdy proboszcz na terenie tej diecezji zobowiązany jest prowadzić w swojej parafii specjalny zeszyt, w którym zapisuje się tematy kazań niedzielnych i świątecznych. Ten „zeszyt kazań” proboszczowie mają obowiązek przedstawić przy okazji wizytacji kanonicznej. W 1956 r. wydano zarządzenie, na podstawie którego każdy kapłan diecezji katowickiej, w ramach egzaminu proboszczowskiego, zobowiązany był przedstawić komisji egzaminacyjnej spis tematów kazań wygłoszonych w ostatnim półroczu oraz tekst jednego z nich. (L. Szewczyk, *Odnova przepowiadania słowa Bożego w (archi)diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II. Studium homiletyczne*, Katowice 2009, s. 118-120). I w tym przypadku trudno dokonać merytorycznej oceny stanu przepowiadania słowa Bożego, bowiem obserwacja wskazuje, że zapisany temat homilii lub kazania niekiedy jest dość luźno powiązany z wygłoszoną treścią tych jednostek kaznodziejskich.

Celem trzeciego rozdziału było ukazanie głównych grup tematycznych obecnych w kaznodziejstwie kalwaryjskim (s. 196). Autor precyzyjnie omówił te treści w sześciu zasadniczych grupach: zagadnienia trynitarne, eklezjologiczne, maryjne, wątki społeczne, zagadnienia dotyczące kalwaryjskiego sanktuarium oraz w grupie nazwanej „inne zagadnienia” (s. 188).

Współczesne przepowiadanie słowa Bożego powinno się opierać na schemacie: indykatyw zbawczy – imperatyw moralny. Zachęty moralne zawarte w homilii (imperatyw moralny) powinny być wyprowadzone z orędzia o zbawczym działaniu Boga przez Chrystusa (indykatyw zbawczy) oraz zaproszenia do osobistego przyłgnięcia do Niego. Wymagania stawiane człowiekowi przez Boga winny być zawsze poprzedzone doświadczeniem Jego działania w życiu człowieka i dlatego są w pełni zrozumiałe tylko w kontekście historiozbawczym. Element etyczny jest istotny i niezastąpiony przez inne treści w wypowiedzi

kaznodziejskiej. W liczącym 106 stron rozdziale dominują głównie treści analizujące indykatory zbawczy, niewiele zaś uwagi poświęcono treściom odwołującym się do imperatywu moralnego. Tym zagadnieniom Autor poświęca nieco uwagi w punkcie „Inne zagadnienia” omawiając „postawę chrześcijanina” (s. 188-193) i „chrześcijańskie świadectwo” (s. 193 – 194). Rodzi to pytanie, czy treści parenetyczne w przepowiadaniu kalwaryjskim są tak mało reprezentowane, czy też trudno było je wydobyć ze zgromadzonego materiału źródłowego?

Trzeci etap badawczy (prakseologiczny) w opracowaniach wykorzystujących paradygmat teologii pastoralnej zmierza do ustalenia zasad oraz postulatów pastoralnych, według których ma być prowadzona działalność zbawcza Kościoła obecnie i w przyszłości. Wymaga od autorów umiejętności interpretacji przeprowadzonych badań, ich syntezy oraz formułowania konkretnych postulatów. To, jak wskazuje doświadczenie, najtrudniejszy etap naukowych poszukiwań. Jednocześnie wskazuje na dojrzałość naukową twórcy. Taką z całą pewnością wykazał się Autor recenzowanego opracowania. Wieńcząc swoje badania nad posoborowym przepowiadaniem słowa Bożego w Kalwarii Zebrzydowskiej Autor precyzyjnie analizuje walory oraz mankamenty tego przepowiadania oraz formułuje trafne postulaty dalszej jego odnowy.

Właściwy wywód naukowy powinien odznaczać się czterema cechami: obiektywnością, źródłowością, logicznością prowadzonych wywodów oraz wszechstronnością. Tymi cechami charakteryzuje się recenzowane opracowanie. Myślenie naukowe, które służy wyłącznie poznaniu prawdy, względnie poznaniu rzeczywistości nie może być tylko przedmiotowe, czyli obiektywne. Przejawem takiego myślenia jest odwaga dostrzegania zarówno walorów jak i mankamentów kaznodziejstwa w sanktuarium kalwaryjskim.

Wśród pozytywnych zjawisk tego kaznodziejstwa Autor trafnie dostrzega: fakt, że słowo Boże jest tu głoszone; przygotowywanie przez stróżów tego miejsca programów tematycznych kazań głoszonych na Drózkach; zaangażowanie dużej grupy kaznodziejów podejmujących trud głoszenia słowa Bożego; możliwość dotarcia do dużej grupy słuchaczy; ilustrowanie głoszonego słowa scenami z Misterium Męki Pańskiej; zaangażowania w dzieło głoszenia Dobrej Nowiny osób świeckich; szacunek do pobożności ludowej; całodzienną transmisję internetową oraz realizowanie w sanktuarium postulatów Soboru Watykańskiego II odnośnie do homilii.

Obok pozytywnych zjawisk Autor dostrzega i z odwagą rzetelnego naukowca opisuje również nieprawidłowości i braki kaznodziejstwa kalwaryjskiego dostrzegając je w: głoszeniu homilii przez kaznodziejów, którzy nie uczestniczą w liturgii; wielokrotnym powtarzaniu w homiliach i kazaniach tych samych treści; pomijaniu homilii na korzyść głoszonego po Mszy kazania; zbyt bliskim egzystowaniu obok siebie treści ewangelicznych i apokryficznych; czytaniu listów episkopatu przez kleryków bernardyńskiego seminarium; głoszeniu nauk rekolekcyjnych w miejsce homilii; poświęcaniu niewystarczającej uwagi przepowiadaniu do ludzi młodych i dzieci oraz niewystarczającej trosce o gromadzenie i archiwizowanie całych tekstów głoszonych tu kazań i homilii.

Po omówieniu atutów i mankamentów dotyczących posługi słowa Bożego w Kalwarii uzasadnione Autor trafnie formułuje szereg postulatów zmierzających do dalszej odnowy przepowiadania słowa Bożego w tym miejscu. Wśród najważniejszych postulatów Autor wymienia: przywrócenie homilii właściwego jej miejsca; rozwinięcie rekolekcji tematycznych; wychowywanie wiernych do owocnego słuchania homilii; prowadzenie badań nad odbiorem kaznodziejstwa kalwaryjskiego przez słuchaczy; stworzenie grupy młodzieżowych przewodników po Drózkach; zastosowanie w kalwaryjskim kaznodziejstwie nowoczesnych środków komunikacji; gromadzenie tekstów głoszonych kazań i homilii; pielęgnowanie w sanktuarium właściwej pobożności ludowej oraz stworzenie instytutu naukowego do badań nad znaczeniem pobożności ludowej i sanktuarium kalwaryjskiego dla kultury, której elementem są także kazania i homilie.

W podsumowaniu tej części recenzji należy dobitnie zaznaczyć, że wskazane w opracowaniu drobne uchybienia nie podważają merytorycznego waloru recenzowanej rozprawy i nie osłabiają jej wielu bardzo doniosłych osiągnięć.

III. OCENA FORMALNEJ STRONY PRACY

O. mgr lic. Jarosław Włodarczyk przygotował opracowanie, którego język i styl utrzymane są na właściwym poziomie naukowym. Autor konsekwentnie wyciąga wnioski z przesłanek i tworzy dojrzałą syntezę, posługuje się językiem poprawnym, bogatym w słownictwo, płynnym i komunikatywnym, co potęguje zainteresowanie czytelnika. Należy docenić wielki wkład Autora w staranność i estetykę zewnętrzną rozprawy, w zasadzie pozbawionej błędów stylistycznych, literowych czy adiustatorskich.

W pewnej analogii do konstrukcji całej pracy, obejmującej wstęp, rozdziały i zakończenie, również rozdziały i podrozdziały jako jednostki pracy powinny posiadać rodzaj wprowadzenia, czyli tzw. główki. Wprowadzenie do rozdziału i poszczególnych podrozdziałów to zapowiedź tematyki stanowiącej ich treść, składające się z kilku zdań pogłębiających problem danej partii materiału. Tę zasadę Autor pominął na stronach: 14, 49, 199 i 233 gdzie obok siebie, umieścił tytuł podrozdziału i paragrafu. Docenić należy starania Autora o poprawność konstruowania odsyłaczy i przypisów. Zauważono jedynie niekonsekwentny, odróżniający się od pozostałych zapis pozycji bibliograficznej w przypisie 14 na stronie 14: W. Przygoda, *Duszpasterstwo w sanktuarium maryjnym*, HD 62:1993 nr 3 s. 86-96.

Świadectwem niedowierzania dobrej pamięci czytelnika jest również dwukrotne zamieszczenie kilkudzaniowego cytatu z kronik klasztoru Ojców Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej. Taki sam cytat znajduje się na stronach 84 i 216.

Zaproponowany układ pracy jest logiczny, przejrzysty, wyczerpujący i proporcjonalny. Poszczególne elementy pracy wywodzą się z tematu pracy i pozostają między sobą w ścisłym związku wewnętrznym. Objętościowo poszczególne partie materiału są rozłożone proporcjonalnie. Przedstawione powyżej uwagi nie powinny wpływać na ogólny obraz pracy, bowiem ta pod względem formalnym nie budzi zastrzeżeń i zasługuje na uznanie.

IV. KWESTIE DO DYSKUSJI

Recenzowana rozprawa doktorska o. mgr lic. Jarosława Włodarczyka to opracowanie twórcze, ciekawe i oryginalne. Takie zaś studium rodzi pytania szczegółowe, dlatego zwracam się z prośbą do Doktoranta o ustosunkowanie się do następujących kwestii:

1. Od wielu lat toczy się dyskusja nad najkorzystniejszą dla dzisiejszego kaznodziejstwa postacią przepowiadania słowa Bożego. Liczne argumenty przedstawiają zarówno zwolennicy jak i przeciwnicy zastępowania homilii kazaniem katechizmowym. Argumenty której z tych grup są, zdaniem Doktoranta, bardziej przekonujące?

2. Zagadnienia moralne mają określoną rolę i miejsce w wypowiedzi kaznodziejskiej. Proszę omówić różnice pomiędzy rolą i miejscem występowania elementu parenetycznego w homilii i w kazaniu.

V. WNIOSEK KOŃCOWY

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska o. mgr lic. Jarosława Włodarczyka stanowi cenny wkład, nie tylko w opis historii i działalności sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej, ale również w rozwój polskiej teologii homiletycznej. Wyliczone zastrzeżenia nie podważają w żaden sposób naukowego waloru recenzowanej rozprawy. Dlatego wskazanym jest, aby recenzowana rozprawa, po niezbędnych uzupełnieniach i korektach, przez jej ogłoszenie drukiem mogła znaleźć się w rękach większego grona czytelników.

Biorąc pod uwagę wszystkie przedstawione wyżej uwagi stwierdzam, że recenzowana rozprawa spełnia wymogi stawiane tego typu pracom, dlatego wnoszę o przyjęcie rozprawy doktorskiej o. mgr lic. Jarosława Włodarczyka i dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Katowice, 5 maja 2021 roku

Ks. prof. dr hab. Leszek Szewczyk